

Ս Ո Վ Ե Տ Ա Կ Ա Ն Հ Ա Յ Ա Ս Տ Ա Ն Ո Ւ Մ

ԱՐԺԵՔԱՎՈՐ ՆԿԱՐՆԵՐԻ ՆՎԻՐԱՏՎՈՒԹՅՈՒՆ ՍՈՎԵՏԱԿԱՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՊԱՏԿԵՐԱՍՐԱՀԻՆ

երջերս Սովետական Հայաստանի Պատկերասրահը Բովարեստից ստացավ չորս արժեքավոր նկարներ: Այդ նկարներից առաջինը, որը ներկայումս է «Հովիվների երկրպագությունը նորածին մանուկ Հիսուսին», մեծադիր նկար է, պատկանում է 16-րդ դարի Վենետիկյան դպրոցի խոշոր ներկայացուցիչ, իտալացի նշանավոր նկարիչ Յակոպո դա Պոնտե Բասանի (1510—1598 թ. թ.) վրձինին և ուղարկվել է որպես նվեր ռուսինահայ թեմական խորհրդի կողմից: Մնացյալ երեք նկարները, որոնցից առաջինը՝ «Տանգրի ներքին տեսարան»՝ գործ ֆլամանդական նկարիչ Պիեռ Նեեֆսի (1570—1651 թ. թ.), երկրորդը՝ «Անտառը» պեյզաժը, գործ՝ ծագումով իսպանացի, ֆրանսիական նկարիչ Դիազ դը լա Պենայի (1807—1876 թ. թ.) և երրորդը՝ ընտանեկան մի տեսարան, գործ՝ 19-րդ դարի ֆրանսիական անհայտ նկարչի, որպես նվեր ուղարկվել են Ռումինական ժողովրդական Ռեսպուբլիկայի Գիտությունների ակադեմիայի թղթակից-անդամ և արվեստի հայտնի քրեանդատ Գրիգոր Զամբաբջյանի կողմից:

Յակոպո դա Պոնտե Բասանի «Հովիվների երկրպագությունը նորածին մանուկ Հիսուսին» մեծադիր և չափազանց արժեքավոր նկարը, որը մինչև վերջին տարիներս «Հայ մշակույթի տան» թանգարանի բաժնում էր ցուցադրված, 1928 թվականին որպես նվեր էր ստացվել Բովարեստի «Հայ մշակույթի տան» նախորդ հիմնարկության՝ «Ռումանահայ կեդրոնական մատենադարան»-ի կողմից: Նվիրատուն Մոլդավիայի Ֆելտինեն քաղաքում ապրող ռումինահայ հին հայկական Թադոս (Tatos) ընտանիքի անդամ օրիորդ Զինկա Թադոսն էր, որը նվիրելուց

հաղիվ մի տարի անց, 1929 թվականին վախճանվեց: Այդ նկարը նրա մոտ մնացել էր իր պապերից:

1. „Ararat“, 1929, № 55, București.

2. Թադոս ընտանիքը մեկն էր Մոլդավիայի հայկական հնագույն ընտանիքներից, որոնց համար ավանդվում է, որ Անի քաղաքից պետք է որ դադարած լինեին: Սկզբում Թադոս կամ Թուդորովիչ ընտանիքը հիշվում է Ֆելտինենից ոչ շատ հեռու գտնվող Մոլդավիայի Ռոման քաղաքից, և ուր հայերը դեռևս վաղ ժամանակներից եկած ու հաստատված էին մեծ թվով: Մեր ձեռքի տակ գտնվող մի շարք սղբերգություններից երևում է, որ 1828 թվականի փետրվարի 28-ին Յասսիից (Յաշ) Մոլդավիայի իշխան Յոան Սանդու Սուուրզան, հատուկ իշխանական դրով Ռոմանում բնակվող Բոգդան Թադոսին կամ Թուդորովիչին առանձնաշնորհումներ է տալիս, ազատելով մի շարք հարկերից: Փաստաթղթից երևում է, որ Թադոսը նախապես ստացել էր գնդապետի զինվորական աստիճանը: 1856 թվականի հունիսի 28-ին Գրիգորի Գ-իկա իշխանը նրան ազատում է ֆինանսական տուրքերից: Թադոս ընտանիքի մեզ հայտնի եղող համառոտ ճյուղագրությունից երևում է, որ այդ ընտանիքը խնամիական կապեր էր հաստատել Միսիր, Կապրի, Պրոնկու, Զատիկ, Դոյլավ, Բուկլիու, Փեսիմ և այլ ռումինահայ հին ընտանիքների հետ (տես „Ioan Neculce“, 1926—1927, Yași):

Թադոս ընտանիքից հատկապես անմոռանալի մի անուն թողեց Ֆելտինեն քաղաքի բժշկապետ դոկտ. Դաբրիել Թադոսը (1879—1927 թ. թ.), որը ճվիրատուի եղբայրն էր: Դաբրիել Թադոսը իր նախնական ուսումը ստացել էր Յասսիի հայագի ինչպես Դարազալի նշանավոր դպրոցում, ուր սովորում էին նաև այլ ազգերի պատկանող աշակերտներ, որոնցից շատերը հետագայում ամենաբարձր պաշտոնների արժանացան: Այնտեղ ռումիներենի, ֆրանսերենի և գերմաներենի կողքին դասավանդվում էր նաև հայոց լեզուն: Դաբրիել Թադոս իր ուսումը շարունակում է

Գրիգոր Զամբաբջյանը, որը նվիրել է վերոհիշյալ նկարներից երեքը, վաղուց է որ ծանոթ է ուսմանական շրջանակներում որպես արվեստի քննադատ: Գրիգոր Զամբաբջյանի գրչին են պատկանում մի շարք աշխատություններ, որոնք վերաբերում են մասամբ ֆրանսիական և հատկապես ուսմանական նշանավոր նկարիչների գործերին,

«Պալատի» (1945 թ.), «Պետրաշկու» (1945 թ.), «Ն. Գրիգորեսկու» (1946 թ.) և այլն:

Վերոհիշյալ առանձին ուսումնասիրություններից դուրս բազմաթիվ են նաև Գրիգոր Զամբաբջյանի այն հողվածները, որոնք վերաբերում են հայ արվեստի պատմությանը: Դրանցից պետք է հիշել՝ «Հայկական գորգերի արվեստը», «Փորա-

Հովիվների երկրպագությունը հորածին մանուկ Հիսուսին

(Գործ՝ իտալացի նկարիչ Ցալոպո Դպ Պոնտե Բասանի)

որոնցից են՝ «Արդի Ֆրանսիացի նկարիչներ» (ցուցահանդեսի կատալոգ, 1935 թ., Ֆրանսերեն լեզվով), «Արվեստի էջեր» (1934 թ.), ուսմանացի նշանավոր նկարիչների շարքից՝

Ցասանով, իսկ Բուխարեստում ավարտում բժշկական ֆակուլտետը, որտեղից մեկնում է Փարիզ՝ է՛լ ավելի կատարելագործվելու համար: Տարիների փորձնական անխոնջ աշխատանքով գրավում է Ֆրեդիկենի հիվանդանոցի գլխավոր բժշկական պաշտոնն ու արժանանում բուրի գնահատանքին, («Curentul Fălticenean», 1937, № 13—14): Նրա վայելած ժողովրդականությունը հասնում է այնտեղ, որ նրա վաղաժամ մահը և թաղումը վեր է ածվում ողջ նահանգի բնակչության սգի օրի. տասը հազարից ավելի մարդիկ ուղեկցում են նրա աճյունը մինչև գերեզմանատուն, իրենց հարգանքի վերջին պարտքը բերելով

գրությունը հայ տպագրության մեջ, «Մոլդավիայի հայկական եկեղեցիներում գտնվող հին հայկական վարագույրները», «Հայկական ճարտարապետության ոգին», «Հայ-

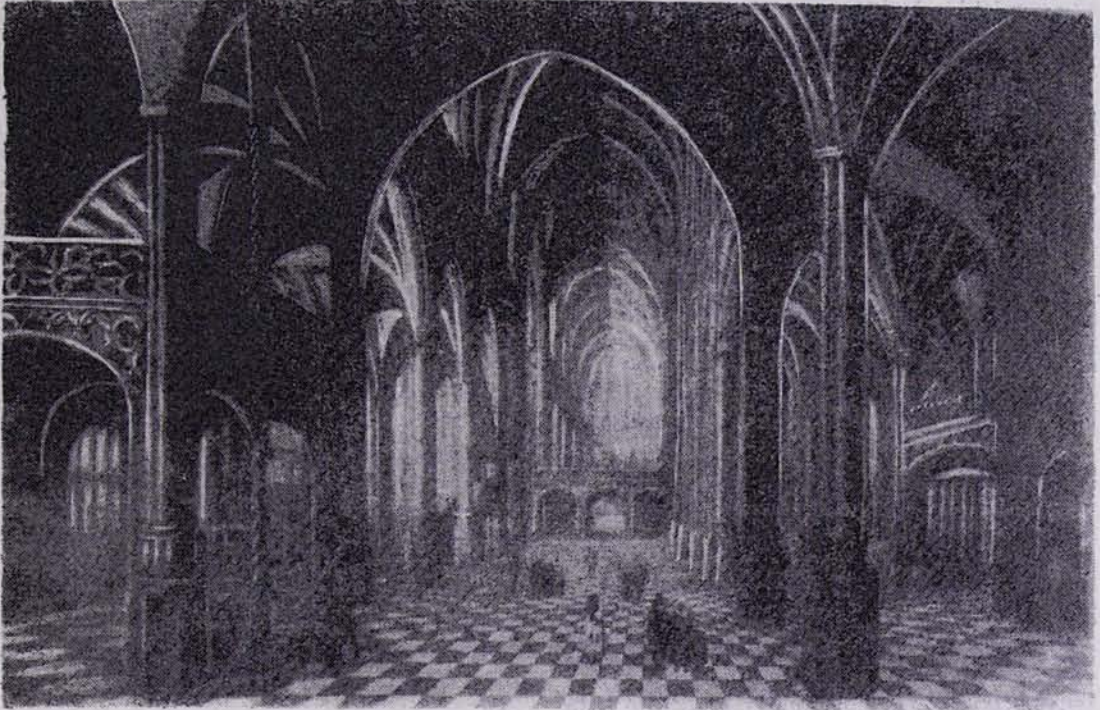
այս տիպար մարդու»։ Նրա մահից դեռ տարիներ հետո ժողովուրդը, շնորհալուծ նրա հիշատակը, գյուղացիության և բնակչության բոլոր խավերի կողմից հավաքված լուսաներով, բժշկական մահից 12 տարի անց, 1939 թվականին, իր երբեմնի գլխավորած հիվանդանոցի առջև կանգնեցնում է Գարիկի Թադոսի կիսանդրին («Curentul Fălticenean», 1939, № 73): Թադոս ընտանիքից էր նաև Ֆինիկ Թադոսը, որ մի ժամանակ եղել է Ֆրեդիկենի բաղադաստ և «Լիգա կուլտուրալայի» նախագահ, մի ուրիշը՝ Թեոդոր Թադոսը, ծանոթ է որպես հրապարակագիր և այլն:

կական ճարտարապետությունը և Արևմուտքը», «Լեոնարդո դա Վինչիի ճանապարհորդությունը Հայաստանում», «Արգար Պալթազար որպես նկարիչ և արվեստի քննադատ» և այլն:

Բաղմաթիվ են նաև Զամբաբվեյանի զանազան առիթներով կարդացած զեկուցումները, որոնցից են. «Ռումինական խոշորագույն բանաստեղծ Մ. Էմինեսկուի, ռումինացի հռչակավոր նկարիչ Ն. Գրիգորեսկուի, ռումինացի նկարիչ Պետրաշկուի, ֆրանսիական նկարիչ Ֆրա Գոնարի, ֆրանսիական նկարիչ Օգյուստ Ռենուարի մասին, «Կուլտուրայի կապը ռումինական և հայկական ժողովուրդների միջև» և այլն:

Արվեստի վաստակավոր գործիչ և Սովետական Հայաստանի արվեստի հայտնի տեսաբան Դրամբյանի հետ ռանցած մեր տեսակցության ժամանակ, Բուխարեստից ստացված վերոհիշյալ շորս նկարների մասին նա մեզ բարեհաճեց հաղորդել հետևյալը.

«Առաջին նկարը, որն ամենից մեծն ու արժեքավորն է՝ «Հովիվների երկրպագությունը նորածին մանուկ Հիսուսին», հայտնի վենետիկյան դպրոցի 16-րդ դարի նկարիչ Յակոպո Բասանի գործն է: Բասանը ժամանակակից է Տիցիանի և Տենտորիտի և նրա արվեստը շատ բնորոշ է վենետիկյան դպրոցի համար: Եթե այդ շրջանում Ֆլորենցիա-

Տանարի ներքին տեսարան

(Գուրծ՝ փլամեղական նկարիչ Պիեռ Նեեֆսի)

1. Գրիգոր Զամբաբվեյանը առաջին նախագահը եղավ Բուխարեստի «Հայ մշակույթի տան» (1944 թ.): Նա իր նկարների ճոխ հավաքածուն, մեծ մասամբ ռումինացի նկարիչների գործեր, իր սեփական բնակարանի հետ միասին նվիրեց ռումինական պետությունը: Նվիրատվությունը ստորագրելու օրը Գ. Զամբաբվեյանի բնակարանում ներկա գտնվեցին նաև Ռումինական Ժողովրդական Ռեսպուբլիկայի Ազգային մեծ ժողովի նախագահ զոկու. Պետրու Կրոզան և կառավարական մի շարք անդամներ: Ռումինական Ժողովրդական Ռեսպուբլիկայի Մինիստրների Սովետը Զամբաբվեյանի բնակարանը իր իրերով վերածեց Բանդարանի և վերանվանեց «Զամբաբվեյան Բանդա-

րան», իսկ Բանդարանի փողոցն էլ վերանվանվեց «Զամբաբվեյան Բանդարանի փողոց»: Գրիգոր Զամբաբվեյանը, որպես արվեստի պատմության լավագույն գիտականներից, սրանից հետո էլ շարունակում է մեծ նուանդով իր օգտաշատ գործը: Մենք հաճախ ակահատես ենք եղել Գ. Զամբաբվեյանի խանդավառ և նրբաճաշակ բացատրություններին՝ յուրաքանչյուր անգամ երբ ռումինացի կամ հայ ուսանողությունը և կամ արվեստասեր հասարակությունը այցելել են իր Բանդարանը: Գ. Զամբաբվեյանը զուգընթաց շարունակում է նաև իր դիտո-հետազոտական աշխատանքները: Ռումինական Ժողովրդական Ռեսպուբլիկայի Գիտությունների ակադեմիան, հարգելով հա-

յում և Խտալիայի մի շարք քաղաքներում արվեստը անկում էր ապրում, ընդհակառակը Վենետիկում այն ծաղկում էր. իսկ Բասանը հենց այդ Վենետիկյան դպրոցի դեմքերից էր: Նրա նկարների կոլորիտը ջերմ է: Մեզ մոտ Հայաստանի Պատկերասրահում եվրոպական նկարների բաժինը բավականին հարուստ է. բայց իտալականը և հատկապես վերոհիշյալ շրջանը այնքան ճոխ չէ. այժմ Բասանի նկարը կլինի այդ շրջանի գլուխգործոցը: Այդ մի նկարը առանձին իսկ վերցրած, իր էությունը տալիս է Վենետիկյան դպրոցի ամբողջական տպավորությունը:

«Ինչ վերաբերում է Գրիգոր Զամբալջանի նվիրած նկարներին, ամենից առաջ պետք է նշել Նեեֆսի, Ֆլամանդական 17-րդ դարի այդ նկարչի բավականին մեծ նկարը, որը ներկայացնում է մի եկեղեցու ներքին տեսարանը: Նեեֆսը հայտնի է որպես եկեղեցիների ներքին տեսարանների նկարիչ. փաստորեն իր գծած եկեղեցիները չկան, այլ ինքն է ստեղծում, այն էլ շատ մասնամասն կերպով և մտցնում է ֆիգուրաներ և ալյն: Մյուս նկարը՝ դա 19-րդ դարի ֆրանսիական նկարիչ Դիազի գործն է. Դիազը ֆրանսիական Բարբիզոնյան դպրոցի ղեկավարներից էր: Այդ դպրոցի ղեկավարը համարվում է Թևոդոր Ռուսոն, բայց Դիազն էլ վարկեր տեղ է գրավում: Նկարը ներկայացնում է պեյզաժ անտառում՝ մութ կոլորիտով: Վերջին նկարը 19-րդ դարի 60—70-ական թվականների ֆրանսիական անհայտ նկարչի գործ է: Նկարի բովանդակությունը վերցված է 18-րդ դարից: Ժանրային նկար է:

«Ուշագրավ է, որ այս երրորդ անգամն է, որ Գր. Զամբալջանը արժեքավոր նկարներ

է նվիրում Սովետական Հայաստանի Պատկերասրահին: Նրա նախորդ ուղարկածները ևս շատ արժեքավոր գործեր էին. օրինակ՝ նկարիչ Բուտենի գործերից միայն մեկ հատկա Մոսկվայում, իսկ երկրորդը արդեն Նրևվանում գտնվածն է: Նույնպես նախորդ ուղարկածներից՝ Մոնտեշելլիի գործը հետաքրքիր է նրանով, որ այդ նկարչի գործերից այժմ միայն երեք հատ են գտնվում ամբողջ Սովետական Միությունում. մեկը՝ Մոսկվայում, երկրորդը՝ Սարատովում և երրորդը՝ Նրևանում»:

Հայաստանի Պատկերասրահի դիրեկտոր Պարսամյանը մեզ ասաց, որ Պատկերասրահը ունի ճոխ հավաքածու նկարների, ինչպես հայկական և ռուսական, այնպես էլ արևմտա-եվրոպական նշանավոր նկարիչների գործերից և ստացված սույն նոր նվերները նպաստում են Պատկերասրահի արևմտա-եվրոպական բաժնի էլ ավելի ճոխացմանը. մի բաժին, որը մեծ հեռանկարներ ունի և մեծ կարևորություն է ընձեռված նրա ճոխացման համար:

Մենք կարծում ենք, որ արտասահմանյան առաջավոր հայ արվեստագիտները և արվեստասեր հասարակությունը կատարելով իրենց հայրենասիրական պարտքը, իրենց ուղարկած նորանոր արժեքավոր նվերներով ա՛յտի հետզհետե սատարեն Սովետական Հայաստանի Պետական Պատկերասրահի է՛լ ավելի ճոխացմանը:

Վերջերս տեղեկացանք, որ ամերիկահայ նկարիչ Հարություն Տիրիթը, կատարելով իր հայրենասիրական պարտքը, Սովետական Հայաստանի Պետական Պատկերասրահին է կտակել իր տասը լավագույն նկարները:

յազգի արվեստի քննադատի արժանիքները, նրան ընտրեց ակադեմիայի թղթակից-անդամ: Գրիգոր Զամբալջանը միևնույն ժամանակ չի մոռանում նաև իր նվերները ուղարկել Սովետական Հայաստանի պատկերասրահին և արդեն երրորդ անգամն է,

որ նա նվիրում է արժեքավոր նկարներ: Գ. Զամբալջանի նվիրատվություններին հատկացված է Հայաստանի պատկերասրահի մի անկյունը, որը հետզհետե կընդարձակվի և կճոխանա նրա նորանոր նվիրատվությունների միջոցով:

